

Stadskernonderzoek als ondersteuning van de archeologie

Archeologische Werkgroep Purmerend

In de eerste weken van april 2000 is door archeologen van het Archeologisch Diensten Centrum (ADC) te Bunschoten-Spakenburg in samenwerking met leden van de Archeologische Werkgroep Purmerend (AWP) te Purmerend, een opgraving uitgevoerd op de lokatie Achterdijk-Kalversteeg te Purmerend. De redenen die aan deze opgraving ten grondslag liggen, zijn gelegen in het feit dat het hier om één van de vele archeologisch bedreigde delen van de stad Purmerend gaat. Tot op heden is nog weinig bekend over de oudere periode van de stad Purmerend. Een archeologische doorkijk moet het inzicht in de geschiedenis van onze stad vergroten.

In dit artikel zal het historisch onderzoek vanuit de bronnen aanwezig in de archieven berustende bij het Streek Archief Waterland (SAW) worden belicht. De resultaten uit het archeologisch onderzoek op de lokatie te Purmerend zullen in een later stadium beschikbaar komen. De onderzoeksresultaten spitsen zich toe op het adres **Achterdijk 20 / hoek Kalversteeg**.

Het historisch onderzoek

Het onderzoek spitst zich toe op de eigenaren en bewoners van de opgravingslokatie, in het bijzonder het woonhuis annex café-koffiehuis "De Instuif" en de belendende percelen. De oudste periode in het historisch onderzoek wordt gekenmerkt door het ontbreken of fragmentarisch aanwezig zijn van bronnen. Hierdoor kan tot op heden geen aansluiting worden gevonden met het oudste eigenarenboek uit 1587 genaamd het Schotboek.

De eerste gedetailleerde stadsplattegrond die ons een inzicht geeft in deze vroege periode dateert van vóór 1632. Dit kaartmateriaal wordt toegeschreven aan Marcus Zuerius Boxhorn, een Nederlands historicus die leefde van 1612 tot 1653. Hij behaalde zijn hoogleraarschap geschiedenis in 1648 als opvolger van Daniël Heinsius.

Detail uit de stadsplattegrond van Marcus Boxhorn (vóór 1632) maatvoering ca. 15 x 15 cm

De stadsplattegrond toont ons op de opgravingslokatie een huis dwars op de straat. Fragmenten van de boogfundering van dit huis zijn tijdens de opgraving aangetroffen. Het huis kan derhalve gedateerd worden van vóór 1632. Het naburige pand 'Mouterij en Brouwerij van de Lelij' wordt vanwege de vermelding in het verpondingsregister van 1630-1655, gedateerd van vóór 1630. In juli 1655 krijgt Jacob Gerritsz Brouwer, die dan eigenaar is van de Lelij, van de vroedschap (stadsbestuur) toestemming om de achtergevel van het pand van steen op te trekken langs de dan geldende rooilijn omdat de brouwerij zeer bouwvallig is.¹ Omdat het door ons onderzochte huis in een later stadium niet meer als 'nieuw getimmertens' is vermeld, kan worden verondersteld dat het huis tussen 1632 en ca. 1650 moet zijn gesloopt. De gekozen lokatie voor het nieuw te bouwen huis en het naburige perceel, heeft destijds plaatsgevonden in het verlengde van de reeds aanwezige bebouwing.

Op de stadsplattegrond van vóór 1632 is duidelijk te zien dat de Achterdijk (toen genaamd Dijck Noortsijde) maar beperkt is bebouwd. Een verbinding tussen de Achterdijk en de latere Koemarkt bestaat eveneens nog niet. Deze straat, de latere Kalversteeg (in vroeger tijd vermeld als Koesteegh, Nieuwe Koesteegh, Koestraat en Wijde Steeg), is omstreeks 1650-1655 ontstaan. We weten uit een publicatie over de straten in de omgeving van de Achterdijk het volgende. Naast de belangrijkste straten lag een goot om het water in de grachten af te voeren. De bewoners van de (Achter)Dijk tussen de Koestraat en de Dijckerpoort (= Purmerpoort) verzochten op 16 februari 1652 of de goot vóór hun huizen bij het verleggen van de straat op de oude hoogte mocht blijven zodat men het water in de Weer kon blijven lozen. De vroedschap besloot zoveel mogelijk met hun wensen rekening te houden. Op 25 oktober 1656 besloot de vroedschap om op 'stadsbeurs' de Nieuwe Koestraat aan de leggen. In de notulen staat 'aen de oude door te trekken' via de brug aan de Tuinstraat tot aan het 'secreet' toe. In het voorjaar van 1659 legde men een straat Achter de Dijk aan waardoor de molen beter bereikbaar werd. Door de nieuwe straten werd de toegankelijkheid binnen de stad vergroot. In totaal zijn er in de periode 1650-1680 zes nieuwe straten aangelegd.²

Uit de verpondingsregisters is te herleiden dat in de periode tussen 1650 en 1660 een groot deel van het gebied rondom de huidige Koemarkt is ontstaan. In de bronnen komen we veel nieuwe huizen tegen onder de 'nieuw getimmertens'. Wat onduidelijk is in de verpondingsregisters, is dat de benaming "Dijck" wel erg ruim geïnterpreteerd werd. De onderzoeker dient derhalve de bronnen heel goed naast elkaar te leggen om verantwoorde resultaten te boeken. Achtereenvolgens komen we tegen:

Losse lijst nieuwe getimmertens 1655	Nieuwe getimmertens in boek 1630-1655	Huidige straataanduiding
Nieuwe Koestraat	Nieuwe Koestraat	Koestraat
Dijck Suijsijde	Dijck Suijsijde	Koemarkt (zuidkant)
Dijck Suijsijde	Dijck Suijsijde	Koemarkt (oostkant)
Agter de Dijck	Achter de Dijck	Achterdijk
Achter de Dijck	Achter de Dijck benoorden	Koemarkt (noordkant)
Achter de Dijck	Koemarckt Westzijde	Koemarkt (westkant)
Agter de Dijck Oostzijde	Weeshuijsstraet	Weeshuissteeg
opt Hofke	opt Hofke	onbekend
Dijck	Dubbelde Buert van de Dijck	Dubbele Buurt

De oudst betrouwbare gegevens betreffende de lokatie worden gevonden in het register van de verpondingen uit 1652-1662, onderdeel van het Oud Archief Purmerend (OAP). De aansluiting met de periode 1630-1655 kan nog niet met zekerheid worden vastgesteld.

Thans kan de oudste periode t.a.v. het eigendom als volgt worden vastgesteld. Telkenmale zal de in de registers aangetroffen benaming worden vermeld.

Verponding 1652-1662 (Dijck Noortsijde)

Pouwels [Jacobszn] Rex ende Adriaen Bruijn

haer huijs f 5-0-0 (in de kantlijn f 0-5-0)

betaelt over de periode 1652-1655

Verponding 1652-1662 (Dijck Noortsijde)

Gerrit Claesz Brouwer / snoecx (toevoeging later bijgeschreven!!)

sijn huijs f 3-17-8 (in de kantlijn f 0-4-0)

betaelt over de periode 1652-1662

noch de woninghe daer achter f 1-4-0

dit ent naevolgende huijsje zijn gestelt op Teunis Pietersz hierna folio 49 daarom hier geroijeert

noch de wooninghe daer besijden op de weer f 4-0-0

noch huijs naest de Koesteegh f 5-0-0 (in de kantlijn f 0-5-0)

betaelt over de periode 1656-1662

Verponding 1691 en 1733 (resp. leggernummer 92 en 90)

't hoeckhuijs met de oostzijde aan de Nieuwe Koesteegh verpond f 6-5-0

vóór 1691 de heer burgemeester Gerrit [Claesz] Brouwer

13.11.1699 op de heer schepen Cornelis Thoen

19.07.1724 op de heer burgemeester Dirk Brouwer

transport 19.07.1724³

De plaatselijke aanduiding van het onroerend goed wordt als volgt omschreven:

- huijs en erve staande en gelegen op de Weerwal op de hoek van de Wijde Steeg, belent met de Erve van Sijmon Schuyrman ten Westen en de voorsz Wijde Steeg ten Oosten, koopsom f 830,= contant; 80^e penning f 10-7-8

05.01.1735 op Michiel Adamsz Rijkenberg[h]

transport 05.01.1735⁴

De plaatselijke aanduiding van het onroerend goed wordt als volgt omschreven:

- huis en erve staande en gelegen Agter den Dijk op de hoek van de Wijde Steeg op de nieuwe legger met nr. 90, belent gemelde steeg ten oosten en Adriaan Oorschot ten westen, koopsom f 900,= contant; 80^e penning f 11-5-0

Eveneens is over dit huis ontleend aan het verpondingsregister van 1733:

1733 't hoeckhuijs bewesten de Nieuwe Koesteegh verpond f 5-7-0; per 16.12.1739 gesteld op f 6-0-0

13.07.1752 een huijsje en pakhuijs Agter den Dijk aangeslagen f 3-0-0 (doorgehaald) f 0-0-0

1754 wordt vermeld in de lijst van Nieuwe Getimmertens voor f 3-0-0

Tot zover de vermeldingen uit de verpondingsregisters en uit het oud rechterlijk archief.

Van de eigenaren uit de periode vóór 1800 is i.v.m. het tijdsbestek van het onderzoek veel minder bekend dan uit de periode daarna. Uit eerder bronnenonderzoek weten we het volgende:⁵

- Pouwels Jacobszn Rex, van 1652-1655 eigenaar van het perceel, vervulde diverse vooraanstaande functies. In 1650 trad hij toe tot de vroedschap van de stad. Hij was o.a. schepen van de stad Purmerend en heemraad van de Purmer, Wormer en Engewormer. Hij werd in 1654 ingevolge de 1000-ste penning getaxeerd op f 2.000,=. Hij overleed in januari van het jaar 1669 en was de echtgenoot van Trijn Pietersdr.
- Gerrit Claeszn Brouwer, van 1656-1699 eigenaar van het perceel, vervulde evenals de vorige eigenaar diverse vooraanstaande functies. In 1675 trad hij toe tot de vroedschap van de stad. Hij was o.a. schepen van de stad Purmerend en lid van het heemraadschap Waterland. Hij werd als regent in diverse jaren aangeslagen als hele kapitalist wonende aan de "Dijck Noortzijde". Hij overleed op 24 juli 1699 en was de echtgenoot van Lysbeth Dircks Bolters.

Vermeldenswaard is dat een deel van de bebouwing aan de Achterdijk in het verpondingsregister uit 1691 en 1733 elders in het register staat vermeld. Dit is het geval met de naastgelegen Mousterij en Brouwerij van de Lelij, met een wagenhuis en met een paardenstal of pakhuis. Deze percelen zijn omdat zij op een of andere manier in verbinding stonden met de Dubbele Buurt aldaar opgenomen in de registratie.

In het verpondingsregister van 1691 en 1733 zijn de percelen aan de Achterdijk, gelegen tussen de huidige Kolkstraat en de huidige Kalversteeg, opgenomen onder leggenummer 92 t/m 96, resp. nummer 90 t/m 94. De percelen die niet aangeslagen zijn aan de Achterdijk, maar aan de Dubbele Buurt zijn te vinden in het verpondingsregister van 1691 en 1733, onder leggenummer 279 t/m 281, resp. nummer 258 t/m 260 en 262.

Detail uit het minuutplan van het kadaster van Purmerend (1813) maatvoering ca. 15 x 15 cm

Uit de kadastrale registers is bekend dat het perceel volgens het minuutplan (1813) werd aangeduid met sectie C nummer 726. De grootte van het perceel is dan 1 roede en 9 ellen. Naast het perceel ligt een steeg (C 728) groot 37 ellen. Het naast de steeg gelegen naburige perceel (C 727) aan de Achterdijk, beter bekend als café "de Smoeshaan", is volgens het minuutplan groot 34 ellen.

In de tijd is het kadastrale perceel vernummerd in sectie C nummer 1340. De aanleiding voor de vernummering van een perceel is meestal de verandering van de grootte van dat perceel, bijvoorbeeld door aanbouw of verbouw. Rond 1830 wordt in de notariële akten ook nog een buurtnummer aangegeven, in ons geval wijk B nummer 92. De wijknummers komen we in het notarieel alléén in de overgangperiode van het kadaster tegen. In de akten van de burgerlijke stand komen we ze eveneens tegen, alsmede in het bevolkingsregister. Omdat de wijknummers telkenmale werden herzien en hier géén goede registratie van is, dient hier omzichtig mee te worden omgegaan.

De eigenaren en hun gezinnen na 1800

Uit het verpondingsregister en het oud rechterlijk archief weten we dat Michiel Adamsz Rijkenbergh op 5 januari 1735 eigenaar werd van het perceel op de hoek van de Achterdijk.

Van hem is bekend dat hij één van de stamvaders is van de huidige Purmerendse familie Rijkenberg. Hij werd geboren te Weesp ca. 1700-1710 en trouwde achtereenvolgens in 1733 te Purmerend met Lijsbet Pouwels, jd van Purmerend, in 1738 te Purmerend met Aafje/Agie Knelis/Cornelis, jd van Purmerend en in 1765 te Purmerend met Neeltje Alberts Wortel, jd uit de Beemster. Na zijn overlijden in januari 1789 (gaarder, 1^e classis f 30,=) treffen wij in het notarieel in maart 1789⁶ een akte van scheiding en deling aan. In deze akte vindt toedeling van het onroerend goed plaats aan zijn zoon Adam Rijkenberg.

Deze Adam Rijkenberg trouwt in eerste instantie met Hilletje Janse Dwarsteeg en zij krijgen zes kinderen. In de akte van scheiding en deling na het overlijden van Hilletje in 1821 wordt in het notarieel⁷ (een deel) van het onroerend goed als volgt omschreven:

- huis, erve, bleekveld en een klein pakhuisje daar naast, alles staande en gelegen bij en aan den anderen op de Kalverenmarkt en hoek van de Wijde Steeg, wijk B nr. 93, getaxeerd op f 2.100,=
- een stalletje in de Wijde Steeg, **wijk B nr. 92**, getaxeerd op f 200,=
- een huis en pakhuis Agter den Dijk, op de hoek van de Wijde Steeg, **wijk B nr. 95**, getaxeerd op f 500,=

Adam hertrouwt op 25 november 1821 te Purmerend met Trijntje (Katrina) Jans(s)ens. Hij zelf komt te overlijden in 1831. Van hem is bekend dat hij van beroep landman (1821), tapper (1824), herbergier (1825) en boer (1826) was en dat hij zowel eigenaar als bewoner van het pand is geweest.

Als we in 1833 opnieuw een akte van scheiding en deling tegenkomen in het notarieel⁸, waarin Adam Rijkenberg als erflater en zijn zoon Jan Rijkenberg, tapper / kastelijn, als verkrijger optreedt, wordt het perceel beduidend duidelijker omschreven dan in 1821. De tekst luidt alsdan:

- huis en erve op de Achterdijk hoek Wijde steeg, **wijk B nr. 92**, geappropriëerd tot een herberg en tapperij genaamd Het Vergulde Wijnvat met een pakhuisje en ledig erf daarnaast, gewaardeerd op f 2.000,=

Jan Rijkenberg was al op 8 juli 1821 te Purmerend gehuwd met Jannetje Kramer. Uit hun huwelijk werden voor zover bekend tien kinderen geboren, waarvan er drie jong overlijden. In 1828 woont het gezin al op de Achterdijk wijk B nr. 110. Een jaar later, tijdens de geboorte van hun zoon Jan op 18 augustus 1829, wonen zij op de Achterdijk wijk B nr. 92 (de omschrijving in de akte uit 1833!). We mogen er vanuit gaan dat vanaf dat moment Jan met zijn gezin al zijn intrek had genomen in de herberg annex tapperij. Dit wordt mede aannemelijk gemaakt omdat hij over de periode van 1828 tot 1837 van beroep tapper / herbergier was.

Het adres wordt in de burgerlijke stand een aantal malen nog anders vermeld, nl.: Koemarkt wijk B nr. 92 (1832), Achterdijk wijk B nr. 92 (1834), Achterdijk wijk B nr. 89 (1835) en Achterdijk wijk B nr. 104 (1837).

In 1840⁹, nadat het perceel 105 jaar in eigendom is gebleven bij de familie Rijkenberg, wordt de nieuwe eigenaar Poulus Visser, broodbakker, wonend te Monnickendam. Hij koopt het huis en de diverse andere percelen voor f 3.000,=. De plaatselijke aanduidingen van de percelen zijn dan als volgt:

- een huis, geappropriëerd tot een herberg en tapperij genaamd Het Vergulde Wijnvat, erve, paardenstalling en andere getimmertens Achter den Dijk op de hoek van de Wijde steeg, **wijk B nr. 89**, kadastraal sectie **C nr. 732**, groot 1 roede en 71 ellen
- zomede een aldaar gelegen en naar de stalling gaande ledig erf eveneens Achter den Dijk uitkomende, kadastraal sectie **C nr. 726**, groot 1 roede en 9 ellen
- welke percelen omringen het mede Achter den Dijk uitkomende huis en erf van Evert Muis en nog belend ten Westen met het kaaspakhuis van den Heer Jan Bennet
- met alle heerschende en lijdende dienstbaarheden, waaronder dat de koper ten allen tijde kan doen ophouden of stoppen de vergunde afwatering aan het erf van genoemde Evert Muis gelijk mede de vergunde afwatering van de stal in de bak van de Weduwe Abbema; zijnde beide tijdelijk toegestaan

Als extra conditie komt Poulus Visser met Jan Rijkenberg overeen, dat:

- zolang de verkoper (Jan Rijkenberg) zal in leven zijn, door hem, noch ook door de zijnen geene herberg, tapperij, uitspanning of wat daartoe eenigzints behoort zal mogen worden gedreven in het huis gelegen aan de andere zijde [de oostzijde] van de Wijde Steeg - en dat hij daarvan eigenaar zijnde of nader zullende worden, hetzelfde huis ook, zolang hij zal leven, niet aan anderen daartoe zal mogen verkopen noch verhuren.

In de notariële akte is echter een verwisseling van de kadastrale nummers ontstaan. Het huis zijnde herberg dient **sectie C nr. 726** te zijn en het ledig erf **sectie C nr. 732**. In akten die hierna volgen wordt deze fout eveneens gemaakt.

Van Poulus/Paulus Visser is bekend dat hij in 1840 en 1843 (bij de aan- en verkoop van het perceel) te Monnickendam woonachtig was. Hij heeft waarschijnlijk nooit te Purmerend gewoond.

In 1843¹⁰ wordt Herbertus Dominicus Mattheus Versteeg, trekschuitschipper, wonend te Purmerend eigenaar van het pand voor een bedrag van f 2.500,=. Óók in deze akte is de verwisseling van de kadastrale nummers te vinden. In de akte staan diverse roerende goederen vermeld, die benodigd zijn bij de uitoefening van het beroep van kastelein in de herberg annex tapperij. De opsomming van de inventaris luidt als volgt:

- een bierstander, tien flessen, twintig kannen, dertig kelken, vijftien bierglazen, vijf karaffen, twee kranen, twee hekken voor de glazen, een kas, een kelkenkast
- zestien stoelen, twee banken, drie tafels, drie komfooren, drie kwispeldooren
- vijf en twintig halsters en een schop.

Herbertus trouwt in 1^e echt op 16 oktober 1842 te Ilpendam met Fijtje (Sophia) Nooij. Uit dit huwelijk worden voor zover bekend vijf kinderen geboren, waarvan er twee jong overlijden. In de geboorteakten van de kinderen vinden we als plaatselijke aanduiding **Achterdijk nr. 725 en Vette Kalverenmarkt nr. 725**. In beide gevallen hebben we het over hetzelfde adres echter met duidelijk twee verschillende straataanduidingen. Duidelijk is in ieder geval dat hij zowel eigenaar als bewoner is geweest van het pand. In 2^e echt trouwt hij op 6 oktober 1850 te Purmerend met Grietje van Baar, uit welk huwelijk nog eens twee kinderen geboren worden. Het gezin komt ná 1850 te wonen op het adres Koemarkt nr. 622.

In 1850¹¹ wordt Jannetje Boots (ook Boos), boerin, weduwe van Jan de Lange (voorheen herbergier), wonend te Purmerend eigenaresse van het huis (sectie C nr. 726) en het belendende perceel (sectie C nr. 732) voor de koopsom van totaal f 4.600,=. In het bevolkingsregister van Purmerend over de periode 1850-1861 treffen wij het gezin aan, bestaande uit vier personen. Het register vermeldt als adres wijk B, Achterdijk nr. 99. Het huisnummer wordt later doorgehaald en gewijzigd in nr. 38.

Jannetje haar drie kinderen zijn geboren in de periode 1820-1824. Na haar overlijden in 1862 gaat door vererving het eigendom over aan haar enige zoon Cornelis de Lange. Cornelis was al in 1855 gehuwd met Aaltje Paardebos uit Broek op Langedijk en woonde samen met zijn moeder in het woonhuis. De geboorteakten van zijn acht kinderen geven over de periode 1856-1869 uitsluitend over zijn beroep. De vermelde beroepen zijn: herbergier, tapper en kastelein. Cornelis overlijdt te Purmerend op 1 maart 1878 oud zijnde 55 jaar. Zijn echtgenote Aaltje overlijdt niet veel later te Purmerend op 27 december 1879 in de leeftijd van 51 jaar. De overlijdensakte vermeldt dat zij herbergierster van beroep is en woonachtig aan de Achterdijk nummer 32.

Op 12 februari 1880¹² vindt bij openbare verkoop de eigendomsoverdracht plaats van het huis en erf ingericht tot herberg en tapperij, vanouds genaamd "Het Vergulde Wijnvat" op Achter den Dijk en hoek Kalversteeg met een stalling en erf aldaar Achter den Dijk uitkomende. Het pand wordt gekocht in combinatie met enkele andere belendende percelen voor een bedrag van f 10.466,=.

In de notariële akte wordt onder de voorwaarden vermeld dat:

- de koper van perceel nr. 1 (de herberg en tapperij) zal moeten overnemen voor de somma van f 70 te betalen tegelijk met kooppenningen de volgende in dat perceel aanwezige goederen: een buffet, 13 karaffen, 6 fleschjes, 17 bierglazen, 60 diverse kelken, 28 kop en schotels, 6 komforen en 32 compote lepeltjes.

Bovenstaande omschrijving geeft enigszins een idee van de inventaris is dit etablissement.

Hendericus Koster, koopman, wonend te Purmerend wordt in 1880 eigenaar. De familie Koster, afkomstig uit Binnenwijzend¹³, is evenals vele voorgaande eigenaren tevens bewoner geweest. In het bevolkingsregister van Purmerend komen we Hendericus tegen met zijn echtgenote Neeltje Dinkla uit de Beemster¹⁴. Het gezin bestaat tijdens de bewoning op het adres aan de Achterdijk wijk B nr. 38 uit zes personen. Het wonen op dit adres is maar van korte duur omdat het pand al in februari 1882 wordt doorverkocht. Het echtpaar woont in Purmerend o.a. op de Koemarkt, wijk B nr. 93 en in de Willem Eggertstraat wijk B nr. 179.

Op 10 februari 1882¹⁵ komt de eigendom van het perceel in handen van Hendrik Bleekemolen, van beroep kastelein en wonende te Purmerend. De naam Bleekemolen is in onze streek geen onbekende familienaam. Velen hebben connecties met deze van huis uit katholieke familie. Hendrik moet voor het onroerend goed een koopsom betalen van f 6.000,=. De hypothecaire schuld van f 3.000,= tegen 5% jaars, die zijn voorganger Hendericus Koster op het perceel had gevestigd, neemt hij over t.b.v. Machiel Volraat, wonend te Purmerend. Het naast c.q. achtergelegen perceel wordt eveneens aangekocht. Hierdoor luidt de beschrijving in het notarieel als volgt:

Een huis en erf ingericht tot herberg en tapperij, vanouds genaamd "Het Vergulde Wijnvat" op Achter den Dijk en hoek Kalversteeg met een stalling en erf aldaar Achter den Dijk uitkomende, kadastraal sectie **C nr. 1340**, kadastraal sectie **C nr. 1011** en kadastraal sectie **C nr. 1010** gedeeltelijk; bij dit perceel behoort tot het geheele open bestraat terrein van Achter den Dijk tot aan de pomp bij de schuur, behalve één meter grond breedte langs het pakhuis thans van de heer Benit en de grond en het perceel thans van de Erven Gerrit Kaaskooper, regthoekig gemeten op het midden der pomp, welke meter grondbreedte de verkoper aan zich behoudt met het perceel huis en stal in de Dubbele Buurt uitkomende. De gemelde pomp is ten gebruike en onderhoud van beide partijen.

Ook Hendrik bewoont het perceel zelf. In het bevolkingsregister¹⁶ treffen wij hem aan met zijn vrouw Magdalena Meijssen, geboortig van Landsmeer, en zijn zeven kinderen. Een aantal van zijn kinderen is in de periode tussen 1867 en 1879 bij de burgerlijke stand aangegeven op het adres Kalversteeg wijk B nr. 36 en 37 en Wijdsteeg wijk B nr. 38. Het echtpaar Bleekemolen verhuist later naar de Plantsoenstraat nr. 127. Hendrik was later o.a. van beroep arbeider en melkventer.

**Logement en uitspanning "Het Vergulde Wijnvat" op de hoek Achterdijk/Kalversteeg
maatvoering ca. 8 x 10,5 cm (staand)**

**Het straatbeeld aan de Achterdijk rond 1900, gezien in de richting van het Looiersplein
maatvoering ca. 8 x 13 cm (liggend)**

Het verhaal over de bewoners van de van oudsher genoemde herberg annex tapperij "Het Vergulde Wijnvat", staande aan de Achterdijk hoek Kalversteeg, eindigt met de overdracht van het perceel op 18 april 1894¹⁷ aan Cornelis Johannes Vermeulen, een kastelein wonende te Purmerend. Foto's van rond 1900 tonen dit etablissement met het water op de voorgrond, waarbij het bord met de tekst "Logement en Uitspanning" niet over het hoofd kan worden gezien. In de laatste publicatie van Ber de Lange met de titel "Purmerend en zijn historische etablissementen" belicht de auteur het reilen en zeilen van het café-koffiehuis De Instuif zoals dit later werd genoemd tot de sluiting in 1974.

Onderstaand de bewoningsgeschiedenis van het pand in vogelvlucht:

Van 1652 tot 1656 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Pouwels Rex en Adriaen Bruijn

Van 1656 tot 13.11.1699 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Gerrit Claesz Brouwer, getrouwd met 1) Lysbeth Dirck Bolters, 2) Lysbeth Claes

Van 13.11.1699 tot 19.07.1724 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Cornelis 't Hoen, getrouwd met Eefje Brouwers

Van 19.07.1724 tot 05.01.1735 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Dirk Brouwer

Van 05.01.1735 tot 1789 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Michiel Adamsz Rijkenberg, getrouwd met 1) Lijsbet Pouwels, 2) AafjeKnelis, 3) Neeltje Albertsdr Wortel

Van 1789 tot 25.02.1833 (bij vererving) (eigenaar en bewoner)
Adam Rijkenberg, getrouwd met 1) Hilletje Dwarsteeg, 2) Trijntje Jans(s)ens

Van 25.02.1833 tot 31.08.1840 (eigenaar en bewoner)
Jan Rijkenberg, getrouwd met Jannetje Kramer

Van 31.08.1840 tot 23.05.1843 (eigenaar, bewoning niet aangetoond)
Gezin Paulus Visser

Van 23.05.1843 tot 06.12.1850 (eigenaar en bewoner)
Herbertus Dominicus Mattheus Versteeg, getrouwd met 1) Fijtje Nooij, 2) Grietje van Baar

Van 06.12.1850 tot 1862 (eigenaar en bewoner)
Jannetje Boots, getrouwd met Jan de Lange

Van 1862 tot 12.02.1880 (bij vererving) (eigenaar en bewoner)
Cornelis de Lange, getrouwd met Aaltje Paardebos

Van 12.02.1880 tot 10.02.1882 (eigenaar en bewoner)
Hendrikus Koster, getrouwd met Neeltje Dinkla

Van 10.02.1882 tot 18.04.1894 (eigenaar en bewoner)
Hendrik Ble[e]kemolen, getrouwd met Magdalena Meijssen

Van 18.04.1894 tot 1953 (eigenaar en bewoner)
Cornelis Johannes Vermeulen, getrouwd met Catharina Margaretha Zuurbier

De kadastrale gegevens en de bouwvergunningen nader bekeken

Vanuit het kadaster weten we dat het perceel oorspronkelijk werd aangeduid met sectie C nr. 726. Dit is het nummer uit de periode rond 1830. We weten ook dat het perceel in de eigendomsperiode van de familie De

Lange-Paardenbos is vernummerd in sectie C nr. 1340. Deze vernummering vond plaats tussen 1862 en 1878. Het is echter onduidelijk waarom vernummerd is, omdat het perceel zijn oorspronkelijke grootte behield en het kadaster ook geen aanwijzingen geeft over een eventuele verbouw.

Op dit punt laat het kadaster ons dus in de steek en proberen we aan de hand van verleende bouwvergunningen dit raadsel op te lossen. Helaas, het archief over bouwvergunningen is vóór 1900 erg fragmentarisch. Al zouden we wat hebben gevonden van vóór 1900, dan zou de tekening waarschijnlijk niet aanwezig zijn geweest.

Door het raadplegen van meerdere bronnen kunnen we in ons geval toch nog een idee krijgen van de indeling van het huis in het begin van de 19^e eeuw.

In 1831 treffen we in een boedelbeschrijving¹⁸ een uiteenzetting aan, van de eigendommen die zich in de diverse vertrekken van het perceel Achterdijk hoek Wijde Steeg bevonden. Tevens wordt in de akte vermeld een pakhuis, staande in de Wijde Steeg wijk B nr. 94, waarin materialen aanwezig zijn die duiden op activiteiten betrekking hebbende op de bereiding van kaas.

De beschrijving van het huis luidt als volgt:

BEGANE GROND

- in het voorhuis
- in het voorkamertje
 - in een hoekbuffet
- in een binnenvertrek doen eenzaam uitziende in de Wijde Steeg
 - in een hoekbuffet
 - in een glazen kastje
- in een achterkamertje
 - in een vaste kast

VERDIEPING

- op een boven voorkamer
 - in een hoekbuffet
- op een overloop
- op een achterkamer
 - in een glazen kast

ZOLDER

Bouwtekening uit 1965 van het pand Achterdijk nr. 20

Als we deze beschrijving vergelijken met de aangetroffen bouwtekening uit 1965, waarop ook de oude situatie van vóór 1965 staat aangegeven, kunnen we tot de volgende conclusie komen.

De begane grond zal in het begin van de 19e eeuw waarschijnlijk even groot zijn geweest. De woonkamer (voorkamertje) bestond in 1831 ook al. Het achterdeel van het huis is later bij het voorste deel getrokken zodat één grote ruimte ontstond. Het achterdeel van het huis bestond waarschijnlijk in 1831 uit het binnenvertrek dat uitkeek op de Wijde Steeg en het achterkamertje. De keuken en de wc-ruimten kregen pas in 1955 vorm. Vóór 1955 was de keuken een bergplaats en was het latere wc-gedeelte alléén voor privé doeleinden in gebruik.

De verdieping laat zich snel raden. Het enige dat niet helemaal duidelijk is, of in het begin van de 19e eeuw ook al drie vertrekken aanwezig waren i.p.v. de genoemde twee vertrekken uit de boedelbeschrijving. De zolder is van minder belang voor het onderzoek. In beide perioden was deze aanwezig.

In het archief van de Gemeente Purmerend treffen we twee series aan die bouwvergunningen betreffen. Serie (I) loopt tot ca. 1930, serie II vanaf ca. 1930. In beide series treffen we diverse stukken aan over het perceel van de familie Vermeulen en over het perceel ernaast (voorheen "café de Smoeshaan").

Onderstaand de aangetroffen bouwvergunningen van de percelen Achterdijk 18 en 20 vanaf 1930:

Pand "de Smoeshaan", voorheen Rossenaar, Achterdijk nr. 18

1932 verbouwen perceel

22.04.1943 vergunning tot den verbouw van de boven-voorgevel van zijn woning, kadastraal gemeente Purmerend, sectie C nr. 2219, o.v.v. C. Rossenaar, expediteur, wonend te Purmerend, Achterdijk nr. 18 (tekeningen laten zien: vooraanzicht van de gevel (bestaand en gewijzigd) en indeling 1e verdieping (bestaand en gewijzigd); géén situatietekening)

1966 verbouwen woning

1969 verbouwen woning

Pand "Administratiekantoor", voorheen Vermeulen, Achterdijk nr. 20

19.09.1930 vergunning tot het verbouwen, o.v.v. C.J. Vermeulen, caféhouder, wonend te Purmerend

13.04.1955 vergunning tot het verbouwen van het woonhuis, kadastraal gemeente Purmerend, sectie C nr. 1340, o.v.v. J. Kamp, wonend te Purmerend, Achterdijk nr. 20
(tekst op tekening: plan tot woningverbetering (betreft verbouw achterste deel woonhuis van berging tot keuken en nieuw toiletgedeelte op achtergedeelte inclusief septictank))
(tekeningen laten zien: zijaanzicht van de gevel aan de Kalversteeg (bestaand en gewijzigd) en indeling begane grond (bestaand en gewijzigd); simpele situatietekening)

23.09.1965 vergunning tot het verbouwen van de bovenverdieping van het woonhuis, kadastraal gemeente Purmerend, sectie C nr. 1340, o.v.v. J.P.M. Kamp, wonend te Purmerend, Achterdijk nr. 20
(tekst op tekening: bouwaanvraag voor het bewoonbaar maken der verdieping van perceel Achterdijk 20)
(tekeningen laten zien: zijaanzicht van de gevel aan de Kalversteeg (bestaand en gewijzigd) en indeling begane grond en verdieping (bestaand en gewijzigd); duidelijke situatietekening)

1970 plaatsen nieuw kozijn

Met deze publicatie is opnieuw een stukje geschiedenis van één van de oudste delen van de stad Purmerend vastgelegd.

R.I.M. Teunissen
Purmerend, september 2000

Illustraties afkomstig uit de collecties van het Streekarchief Waterland.

¹ Bierbrouwerijen in Purmerend (Twee eeuwen biernering 1600-1800), pag. 7 e.v., J. Otsen, Purmerend, 1990

² In Hoogheid Gezeten (Het regentenpatriciaat van Purmerend in de jaren 1650 tot 1680), deel I, hfd. III § 6 Stadsplanning en uitvoering, pag. 108-109, doctoraalscriptie van J. Atteveld en R. Ligtenberg, zp, zj. [1989]

³ ORA inv.nr. 3748 folio 103v

⁴ ORA inv.nr. 3749 folio 218

⁵ In Hoogheid Gezeten, deel II (personalia), zie eerdere voetnoot

⁶ ONA Purmerend inv.nr. 4338 (K. Schoorl Jansz), aktenr. 2666 d.d. 12.03.1789

⁷ ONA Purmerend inv.nr. 4407 (S. de Vries), aktenr. 1726 d.d. 09.05.1821

⁸ ONA Purmerend inv.nr. 4427 (S. de Vries), aktenr. 3774 d.d. 25.02.1833

⁹ ONA Broek in Waterland inv.nr. 465 (P. Schellinger), aktenr. 741 d.d. 31.08.1840

¹⁰ NNA Purmerend inv.nr. 79 (S. de Vries), aktenr. 5028 d.d. 23.05.1843

¹¹ NNA Purmerend inv.nr. 11 (J. Eijken), aktenr. 102 d.d. 06.12.1850

¹² NNA Purmerend inv.nr. 121 (D. van Os), aktenr. 24 d.d. 12.02.1880

¹³ Bevolkingsregister Purmerend 1861-1890, dl. II-3-321

¹⁴ Bevolkingsregister Purmerend 1861-1890, dl. II-3-322

¹⁵ NNA Purmerend inv.nr. 123 (D. van Os), aktenr. 32 d.d. 10.02.1882

¹⁶ Bevolkingsregister Purmerend 1861-1890, dl. II-1-136 en (1861) 1890-1910, dl. III-1-105

¹⁷ NNA Purmerend inv.nr. 137 (D. van Os), aktenr. 59 d.d. 18.04.1894

¹⁸ ONA Purmerend inv.nr. 4424 (S. de Vries), aktenr. 3507 d.d. 22.04.1831